

WASILY KANDINSKY’NİN DOĞAÇLAMALARI VE MANEVİ DUYGU

Yasemin TÜMER ÇELİK¹

ÖZ

Bu araştırma Kandinsky’nin doğaçlama çalışmaları ve çalışmalarındaki düşünce tarzına ilişkin bir araştırmadır. Araştırmacı çalışmada; “Stimming” kavramı ve İslam felsefindeki düşünce tarzının benzer yanlarını ortaya çıkarmak istemiştir. Araştırma boyunca Kandinsky’nin hayatı ve sanatsal aşamalarından bahsedilmiştir. Sonrasında doğaçlama çalışmalarındaki felsefi görüşleri ile sanatta tinsellik üzerine kitabındaki görüşlerinin İslam felsefesiyle örtüşmesi ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Kandinsky, İslam felsefesi, stimming, doğaçlama

¹yase.yase1071(at)gmail.com ORCID: 0000-0003-4031-1252

WASSILY KANDINSKY'S IMPROVEMENTS AND SPIRITUAL FEELINGS

ABSTRACT

This research is based on Kandinsky's improvisation and his philosophy. In this study; the concept of of stimulating and its similar sides with islamic philosophy is tried to be revealed. Kandinsky's life and artistic stages have been mentioned throughout the research.

Keywords: Kandnsky, Islamic philosophy, stimulating, improvisation

Problem Durumu

Kandinsky'nin düşünceleri ve İslam felsefesi arasındaki benzer düşünceler nasıldır, sanatına nasıl yansımıştır?

Kandinsky'nin doğaçlama dönemindeki çalışmaları hakkındaki yorumları nelerdir?

Kandinsky'nin “Tinsellik (Ruhsallık) Üzerine” adlı kitabında yer verdiği “stimming” kavramı ve manevi duygu bakımından benzerlikleri nelerdir?

Giriş

Araştırma, Kandinsky ve ele aldığı doğaçlama çalışmalarını kapsamaktadır. Doğaçlama dönemindeki düşünce tarzı ve bu düşünce tarzının İslam felsefesindeki benzerliği dikkat çekicidir. Manevi düşünçenin, sanatın içinde kullanılmasından ve sanatçıya katacağı anlam ve yücelikten dolayı araştırma değerli bulunmuştur.

Sanatçı, *Sanatta Tinsellik Üzerine* adlı kitabında yüce ve ince bir duygudan bahsederek manevi, bilinçdışı düşünce ve kuramlardan etkilenmiştir. Bu etkilenmeden dolayı sanatçı, kişinin görünenin ardındaki gerçeği araması gerektiğini vurgulamıştır. İslam felsefesinde de bu konulardan bahsedilir. Gerçek âlemin görünen değil görünenin ardında olduğu sıkça vurgulanır. Platon'un ele aldığı bu konu İslam felsefesinde yaygın bir şekilde işlenmiştir. İslam felsefesinin içinde de yer alan bu manevi duygular, sanatçıyı etkilemiştir.

Sanatçı sadece görünenle ilgilenmez. Sanatçı görünmeyeni de seyirciye göstermelidir. Kandinsky bu konuya eğilerek, görünenin ardındaki gerçeklikle ilgilenerek, doğaçlama dönemindeki soyut çalışmalarını üretmiştir. Sanatçının sanata ve dünyaya farklı bakmasını sağlayan bu konu biz sanatçılar için de önemli olabilir. Bu duyguların İslam dininin içinde de yer almasından dolayı, sanatçıların manevi tarafı daha da güçlendirilebilir. Özellikle soyut üreten sanatçıların kendini keşfetmesine önemli bir olanak sunabilir.

Çalışmada, sanatçının *Sanatta Tinsellik Üzerine* adlı kitabında *stimming* adını verdiği konu ele alınarak İslam felsefesindeki manevi düşünce tarzıyla benzerliğine bakılması amaçlanmıştır. Görünenin ardındaki gerçeklikten yola çıkarak çalışmalar üreten sanatçı yüce bir duygudan bahsederek çalışmalar üretmiştir. Sanatçının bahsettiği bu yüce duygunun İslam felsefesinde de yer almasından dolayı, bu durum soyut çalışan sanatçı ve sanatçı adaylarına fayda sağlayabilir. Aynı zamanda toplumun soyuta olan bakışını değiştirebilir. Akademik sanatta da dini konular ya da

düşünceler ele alınabilir. Hatta bu konuların ele alınması hem sanatçı hem toplum için soyutu anlama bakımından yakından bir bağ oluşturabilir.

Araştırmada sanatçının sadece görünenle değil, görünmeyenle de ilgilenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bahsedilen duygu ile soyut çalışan sanatçı ya da sanatçı adayının, çalışmasını daha iyi ifade etmesini sağlatabilmesi açısından bu konu ele alınmıştır.

Kandinsky

Kandinsky 4 Aralık 1866 yılında Moskova'da dünyaya geldi. Zengin bir çay tüccarı olan babası ve annesi dönemin ve ülkenin ileri gelenlerinden olup eğitimli bir ailedir. Küçük yaşlarda resim ve müzik ile ilgilenmiştir (Rapelli, 2001: 42). 1885'te hukuk fakültesinde öğrenim gören sanatçı, sanattan kopamaz ve 1889 yıllarında sanata daha da yoğunlaşır. İlk başlarda empresyonizm, sezession gibi akımlardan etkilenmiştir. Sonrasında Freud'un bilinç ve bilinçaltı üzerine yaptığı araştırmalar gündem olur ve bu çalışmalardan etkilenir (Rapelli, 2001: 36). Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda ve Tunus'u gezer ve seyahatten döndükten sonra edindiği izlenimlere dayanarak kendi üslubunu geliştirmeye başlamıştır. Birçok akımın ve grubun içinde yer almıştır. Bu gruplardan biri Mavi Süvari grubudur (Albekoğlu, 2015: 57). Hayatı boyunca girdiği sanatsal gruplar olsun ya da bireysel çalışmaları olsun, sanatçının eserleri değerlendirildiğinde üç aşamada eserleri incelenebilir. Bu üç aşama; doğaçlama, izlenimler, kompozisyonlar olarak sıralanabilir.

Yaptığı geziler dışında, gelişen bilim ve önemli sanatçıların eserleri de sanatçıyı etkiler. Empresyonizm, Monet'in *Saman Yığını* adlı tablosu ve atomun parçalanması sanatçının çalışmalarında etkili olmuştur. Bu üç olay sanatçının hayatını ve sanata bakışını oldukça değiştirir (Rapelli, 2001: 16). Sanatçı bu gelişmeler ve araştırmalar sayesinde, günümüze farklı konularda ve tarzlarda eserler bırakmıştır. Müzik, Mistisizm gibi konulara da eğilen sanatçı, eserleriyle oldukça ses getirmiştir.

Soyuta doğru adımını atması 1907 yılına rastlar. Filozof Rudolf Steiner ile tanışır ve *Sanatta Tinsellik Üzerine* adlı çalışmasında Steiner'in ilkelerinden faydalanır (Rapelli, 2001: 16). Steiner'in ilkeleri ve felsefi görüşleri, sanatçının bu kitabı yazmasında önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Tamamen soyut ilk çalışmasını 1910'da yapmıştır (Thompson, 2014: 130). Doğaçlama çalışmalarını yaparken etkilendiği kendini keşfetme, ruha yönelme gibi felsefi düşünce biçiminden faydalanmıştır.

Kandinsky'e göre doğa ve biçimler insan ruhunu yükseklerle çıkaracak yolu tıkayan engellerdir. Bu yüzden biçimler tamamen ortadan kaldırılmalıdır. İnsan ruhu böylece, hayal gücünü ses ve renklerle besleyen yaşam akışının mükemmel özgürlüğüne ulaşabilecektir (Rapelli, 2001: 42). Ruhumuz uzun, maddiyatçı bir dönemden sonra yeniden uyanış yaşamaktadır ve inanç, ruh incelemesi ile özdeşleşmiştir. Sanatçı bu yüksek mertebeye de ancak evrensel ruhun nefesini çizmeye çalışarak ulaşabileceğine inanmaktadır. Kandinsky güzelliğin ruhsal ihtiyaçtan doğduğunu söyler ve içsel gerçeklikleri görüntü örtüsünün ötesine geçerek ifade etmek gerektiğini vurgular (Rapelli, 2001: 43,44). Burada anlatılmak istenen tek bir gerçeğin olduğu ve o gerçeğe ulaşmak gerektiğidir. Sanatçının yukarıdaki düşüncesi incelendiğinde, tıpkı İslam sanatında inanılan düşünce tarzına benzer bir fikir içinde olduğu fark edilmektedir. Sanatçı doğadan korkusuzca bir kaçış ve ruh dünyasına uzanan bir köprü fikrine inanmaya başlamıştır (Liynton, 1982: 48'den akt: Karaman, 2001: 71). İslam felsefesinde de tüm basit insani duygulardan ve arzuların sınırlarını Tanrı gerçeğine ulaşmak fikri vardır. Kandinsky'e göre sanatçının her zaman bir manevi tarafı vardır ve sanatçı tüm engellemelere rağmen oraya ulaşmaya çalışır.

Kandinsky üçgen benzetmesinde tabandan yukarı doğru bir ilerleyişten bahseder. Bu üçgenin en dar bölümü yarındır. Diğer bölümü ise bugündür. Maddeyi nasıl kopya edeceğini düşünen sanatçılar üçgenin alt kısmını oluştururlar. Üçgenin üst kısmında ise kendini sezgi sürecine bırakır (Wassily Kandinsky 1981'den akt: Karaman: 72). Sanatçının iç dünyasını dile getiren soyut sanat; korku, neşe, hüzn gibi duyguları değil bu duygulardan içsel zorunlulukla arınmış, bunları aşmış duygulardan yola çıkarak ruhsal titreşimleri anlatmak istemiştir (Kandinsky a.g.e' den akt. Karaman: 72). Sanatçının 1912'de Fransa'da sergilenen doğaçlamaları büyük ölçüde bilinçsiz, çoğu zaman ani iç karakterli olaylardan oluşmuş iç doğanın izlenimine ait ifadelerdir. (Karaman: 73). Bu eserler, otomatist ya da spontane denilebilecek çizgilere ve renklere sahip çalışmalarlardır.

Sanatta sezgisel yönelim ile nesneden ziyade insanın varoluşuna dair açık bir içsel hakikatin ifadesini bulduğumuz Kandinsky resimleri Karl Jaspers'in *felsefe, yolda olmaktır* ibaresini sanata uyarlayan bir kurgu ile *sanat, soyuta giden yolda olmaktır* şeklinde bize sunmaktadır. Rudolf Steiner'in bir dersinde bahsettiği gibi ruh yoğunlaştırılmış olarak anlaşılabilir; buz suyla, madde ruhla ilişkilendirilirdi. Eğer sen buz eritirsen buz su olur. Eğer sen maddeyi eritirsen bu madde gözden kaybolur ve ruh olur (Barash 1998'den akt: Çelikkan, 2013: 128). Sanatçıya göre örtülü olan gerçeklik her zaman aşinalık ile beslenen ve alışıldık nesne görüntüsü içinde kendini gösteren bir görüntüler dizgesidir (Çelikkan, 2013: 130).

Kandinsky *Sanatta Tinsellik Üzerine* kitabında sanatçıların dünyanın ruhsal öğretmenleri olduğunu savunmaktadır ve iç duyguya önem vermektedir. Primitif sanatçıların bu iç duyguya sahip olduğunu düşünmüştür (Kandinsky, 2015: 15, 27). Kandinsky kitabında; sanattaki ilişkiler, yalnızca dışsal forma dayalı değildir, anlam ortaklığına bağlıdır. Dışsal form benzerliklerine bazen, hatta sıkça rastlanabilir. Oysa ruhsal ilişkileri değerlendirirken yalnızca içsel anlamın göz önüne alınması gerektiğini açıklamaktadır (Kandinsky, 2015: 15). Yalın bir şekilde anlatılmak istendiğinde sanatçının ruha yönelmesi, maneviyata eğilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sanatçı Gauguin'in eserlerini ön plana çıkararak güçlü ruhsal değerleri fark ettirir (Kandinsky, 2015: 19). Sanatçının adı konmamış ince bir duyguya sahip olmasını ister. Bu duygu sayesinde izleyiciye kelimelerle anlatılamayacak bir yüce duygu hissettirebilir. Bu adı konmamış ince duygu bizim İslam felsefesindeki manevi görüşlerle örtüşmektedir. Sanat, özünü somut gerçeklerde aramakla değil soyuta yönelmeyle bulabilir. Nesnelere yeniden üretmek yerine özgün olanla ilgilenilmelidir (Kandinsky, 2015: 35). Sanatçı nasıl sorusu ile iç duygularını dökmeyi başarabilirse o zaman sanatın iç hakikatine ulaşabilir (Kandinsky, 2015: 36). Sanatın iç hakikatine ulaşmak için ise sanatçının kendini keşfetmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kandinsky *kendini bil* sözü ile ilgili ise *Sanatçı bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendini bil sözüne uyuyor* şeklinde bahsetmiştir (Kandinsky, 2015: 46). Buradan da anlaşılacağı üzere sanatçı olan kişilerin *kendini bil* sözüne bilinçli ya da bilinçsiz uyduğundan söz etmektedir.

İslam felsefesine ya da tasavvufa genel bir bakış atıldığında; kişi önce kendini bilmelidir (Kaya, 2019: 4). Tıpkı sanatçının benimsediği gibi bir görüş kendini göstermektedir. Bu görüş dışında farklı İslam felsefecileri felsefeyi ve İslam felsefesini kendince yorumlamıştır. Örneğin İbn Sina Felsefe için *Şifa* adlı eserinde şöyle bir tanımda bulunmuştur. Nazari ilimler; tabiat, matematik ve ilahiyat diye üçe ayrılır. İlahiyatı; maddeden ayrık; tabiatın, matematiğin hatta bunlarla ilgili varlıkların ilk sebeplerinden, sebeplerin sebebi, ilkelerin ilkesi olan Tanrı'dan bahseden bir ilim olarak niteler ve her nesnenin en uzak sebebini bilmek olarak yorumlar (Atay, Ty: 186). Kandinsky de *Sanatta Ruhsallık Üzerine* kitabında bilinmeyen bir duygudan bahseder. Dahası duyguların üstünde bir duygudan söz eder. İbn Arabi; *nesnelere hakikatlerini oldukları gibi bilmek, onların var oluşlarıyla ilgili hüviyetleri konusunda hüküm vermek suretiyle insan ruhunun olgunlaşmasıdır* diye açıklamıştır (Taylan, 2011: 20). Buradan da anlaşılacağı gibi Kandinsky'nin sanatta derinleşebilmek için ruha ulaşabilmesiyle ilgili söylediklerinin, İslam felsefesiyle örtüştüğü görülmektedir.

Tasavvufun anlamına bakıldığında tasavvuf, mistisizm ya da gizli hikmet demektir. Misterlerin yolu (sufilerin yolu) insana; eşyanın içine ait bätuni bilgiyi veya ilahi bilgiyi kazandırmak ve insanı yeniden ezeliyete kavuşturmadır (Surer,

2013: 1). Kandinsky de ruhen yücelmek ve ruha yönelmek ile maddeden uzaklaşarak soyutta gerçeği aramak konularına değinerek mistik bir görüş belirtmiştir.

Son olarak sanatçı adaylarının *kendini bilmesi* sadece resim yaparak ortaya çıkmaz. Kendini bilmesi için ilim ile de ilgilenmesi gerekmektedir. Yani hikmet ile alakadar olmalıdır. Bu durum felsefe ve maneviyatı araştıran sanatçı ve sanatçı adayının gelişmesinde ve kendini keşfetmesinde önemli bir rol oynayabilir.

Sanatçının Doğaçlama Çalışmaları

Sanatçı *doğaçlama* çalışmalarında *Sanatta Tinsellik Üzerine* adlı kitabında yer verdiği felsefi görüşlerden etkilenmiştir. Ruha yönelme, ruha dokunma, görünenin ardındaki gerçeği keşfetme gibi düşüncelerle 35 resimden oluşan *doğaçlama* çalışmalarını oluşturmuştur.

Resim.1: Doğaçlama/ Improvisation, 7

Yukarıda, 1910 yılında yaptığı çalışması Moskova'da, Tretyakov Devlet Galerisinde sergilenmektedir. Sarı, turuncu, kırmızı, yeşil ve mavi tonlarının ağırlıkta olduğu çalışmada diyagonal hareket ve çarpıtma vurgulanmıştır.

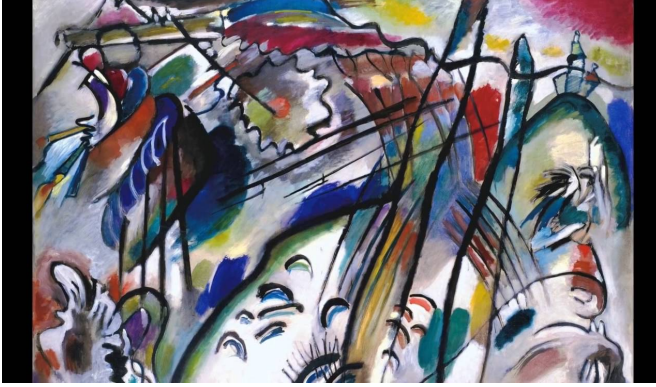
Resim.2: Doğaçlama/Improvisation, 3

Üstte yer alan, 1909 yıllarında yapılmış olan *Doğaçlama/ Improvisation, 3* çalışmasında şaha kalkmış bir at ve atın üzerinde bir adam görülmektedir. Sol tarafta ise dizlerinin üzerine çökmüş bir figür ve ayakta duran başka bir figür bulunmaktadır. Geri planda ise manzara ve yapılar görülmektedir. Eser dinsel bir resim görüntüsü vermektedir ve ruhani bir ortam sunmaktadır (Yılmazok, 2015). Sanatçı burada maddi ve manevi duyguyu bir arada vermek istemiş olabilir.

Resim.3: Doğaçlama/Improvisation 19

Kandinsky bu çalışmasını 1911 yılında yapmıştır. Kırmızı ve mavinin yoğun kullanıldığı çalışmada sanki mavi olan ruh ile kırmızı olan maddenin çatışması ya da çekişmesini anlatır gibidir (Rapelli, 2001: 42).

Resim. 4: Doğaçlama/Improvisation, 28

Sanatçı çalışmasını 1912 yılında yapmıştır. Eser, New York'ta, Solomon R. Guggenheim Müzesinde yer almaktadır. İlk bakışta mavi ve kırmızı tonlar direkt göze çarpmaktadır. Bu çalışmalar çoğunlukla içsel karakterlerin heyecanlarına ilişkin bilinç dışı ifadelerdir. Bu yüzden içsel doğanın izlenimleri olarak tanımlanabilir (Rapelli, 2001: 43).

Genel bir değerlendirme yapıldığında sanatçı, 1908 ve 1914 yılları arasında sanatı tinsel bir değer olarak ele alır (Rapelli, 2001: 42). Renkleri ruha ulaştırmaya çalışarak duyguların üstünde bir duygu ile renkler ve ruh arasında geçitler oluşturmuştur. Evrensel ruhun nefesini hissetmemizi sağlamak istemiştir. Sanatçı bilindik duygulara yönelmek yerine ruhani olan bir duyguyla resim yapmıştır.

Sonuç

Kandinsky hayatı boyunca birçok olay ve buluştan etkilenmiş olup bu durumu sanatına yansıtmıştır. Ayrıca çok sayıda akım ve grup içinde yer almış olması sebebiyle sanat hayatında farklı dönemler oluşturulmuştur. Bu dönemler arasında, araştırma konusu olarak seçilen sanatçının doğaçlama dönemi çalışmaları ve *Sanatta Tinsellik Üzerine* adlı kitabında konu edindiği *yüce duygu (stimming)* kavramları üzerinde durulmuştur.

Bu araştırmada sanatçının ele aldığı ve yüce duygu adıyla bahsettiği *stimming* kavramının İslam felsefesi ile olan yakınlığı incelenmiştir. İnceleme sonucunda İslam felsefesinde ele alınan "kendini bilmek" kavramı ve "tek gerçek Tanrı gerçeğidir" kavramlarıyla örtüşen düşünceler olduğu fark edilmiştir. Kandinsky *Sanatta Tinsellik Üzerine* adlı kitabında gerçek Tanrısal duygudan bahseder. Bu duygu aşk, acı, hüznün, mutluluk gibi duygulardan daha yüce bir duygudur. Sanatçı bu duyguya ulaştığı vakit kendini bulacaktır. İslam felsefesinde de kişi kendini Tanrı'nın gerçeğinde bulur. Dünyevi duygulardan kendini soyutlayan kişi Tanrı gerçeğini kavradığında hakikati bulur. Kandinsky Tanrı gerçeğine yaklaşan sanatçının kendini bulduğunu ifade eder. Sanatçının düşüncesinden yola çıkarak soyut çalışan sanatçı ve sanatçı adaylarının kendilerini daha iyi ifade etmeleri açısından ve toplumun soyuta olan ilgilerinin değişmesi bakımından bu konu gerekli bulunup, inceleme yapılmıştır.

Kandinsky'nin *doğaçlama* temalı çalışmalarında ruha ve asıl olan gerçeğe ulaşma tutkusu bulunmaktadır. İslam felsefesinde de yer alan bu düşünce biçimini sanatına yansıtıran spontane bir şekilde uygulamıştır ve otomatist bir çalışma şeklini benimsemiştir. Ayrıca çalışmalarında ruhani bir boyut yakalamaya çalışmıştır. Yüce duyguyu verebilmek adına yaptığı doğaçlamalarında bilinç dışı ifadeler kullanmıştır.

Kaynaklar

Albekoğlu, Didem. Dışavurumcu sanatta Kandinsky, Klee ve Webern. (2015) 1 Kasım 2019 <http://herodergi.com>

Atay, Hüseyin. İslam felsefesinin doğuşuna dair. (Ty) 1 Kasım 2019 <http://dergiler.ankara.edu.tr>

Çelikkan, Gece, Şule. Örtüsüz gerçeklik: Wassily Kandinsky'nin yeni realizmi. (2013) 1 Kasım 2019 <http://dergipark.gov.tr>

Kandinsky, Wasily. Sanatta ruhsallık üzerine. (Çev: Gülin Ekinci) 2015. İstanbul: Altıkkırkbeş yayınları, 2015.

Karaman, Çağatay. Kandinsky ve sanatta manevilik. (2001) 1 Kasım 2019 <http://dergipark.gov.tr>, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Kaya, Veysel. *Ana hatlarıyla islam felsefesi*. İstanbul Üniversitesi İstanbul: İlahiyat fakültesi dergisi, 2019.

Rapelli, Paaola. *Art book* Kandinsky soyut sanatın öncüsü. (Çev: Özge Özbek) Ankara: Dost yayınları, 2001.

Surer, Cavit. Tasavvuf tarihi. İstanbul: Anadolu Aydınları Vakfı, 2013.

Taylan, Necip. Ana hatlarıyla İslam felsefesi. İstanbul: Ensar Yayınları, 2011.

Thompson, Jon. **Modern resim nasıl okunur.** (Çev: Firdevs Candil Çulcu) İstanbul: Hayalperest yayınları, 2014.

Yılmazok, Özgün. Kandinsky. (2015) 1 Kasım 2019
<https://www.sanatabasla.com>

Görsel Kaynaklar:

Resim.1: Rapelli, Paaola. Art book Kandinsky soyut sanatın öncüsü. (Çev: Özge Özbek) Ankara: Dost yayınları, 2001.

Resim.2: Yılmazok, Özgün. Sanata Başla. (2015) 1 Kasım 2019
<https://www.sanatabasla.com>

Resim.3: Rapelli, Paaola. Art book Kandinsky soyut sanatın öncüsü. (Çev: Özge Özbek) Ankara: Dost yayınları, 2001.

Resim.4: Rapelli, Paaola. Art book Kandinsky soyut sanatın öncüsü. (Çev: Özge Özbek) Ankara: Dost yayınları, 2001